

MERLE PINDMAA | HANNA-STINA VIGEL

Maagiline keelemaailm

**EESTI KEELE
TÖÖRAAMAT**

7. KLASSILE
II OSA

Väljaandja kinnitab tööraamatu vastavust kehtivale põhikooli riiklikule õppekavale ning haridus- ja teadusministri õppekirjandusele kehtestatud nõuetele.

Maagiline keelemaailm. Eesti keele tööraamat 7. klassile. II osa

Merle Pindmaa, Hanna-Stina Vigel

Retsenseerinud Aile Laats, Liisa Koik

Toimetanud Esta Hainsalu

Keeletoimetanud Piret Pöldver

Illustreerinud Meelis Briker

Küljendanud Heisi Väljak

Kirjastus on püüdnud ühendust saada kõigi tekstide ja illustratsioonide autorite või nende volitatud esindajatega. Palume neil, kellega me pole ühendust saanud, pöörduda kirjastuse Maurus poole.

ISBN 978-9949-641-96-3

Autoriõigus: © Maurus Kirjastus OÜ, 2021

Tartu mnt 74, 10144 Tallinn

tellimine@kirjastusmaurus.ee, telefon 5916 6117

Kõik õigused kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt ega muul viisil.

Sisukord

1. ASTMEVAHELDUS	4
1.1. Häälik, silp, välde	8
1.1.1. Häälik ja silp	8
1.1.2. Rõhk ja välde	18
1.2. Astmevaheldus	33
1.2.1. Vältevaheldus	37
1.2.2. Laadivaheldus	46
2. HÄÄLIKUÕIGEKIRI JA VÕÕRSÕNAD	56
2.1. Üksikhääliku õigekiri	60
2.2. Häälikuühendi õigekiri	78
2.3. Võõrsõnade õigekiri	88
3. MEEDIA TEKSTID JA VEEBISUHTLUS	104
3.1. Meediatekstid	107
3.2. Veebisuhtlus	129

TÖÖRAAMATU IKOONIDE SELGITUSED

minutikirjutamine

vasta suuliselt

pane tähele

uuri internetist

kirjuta vihikusse

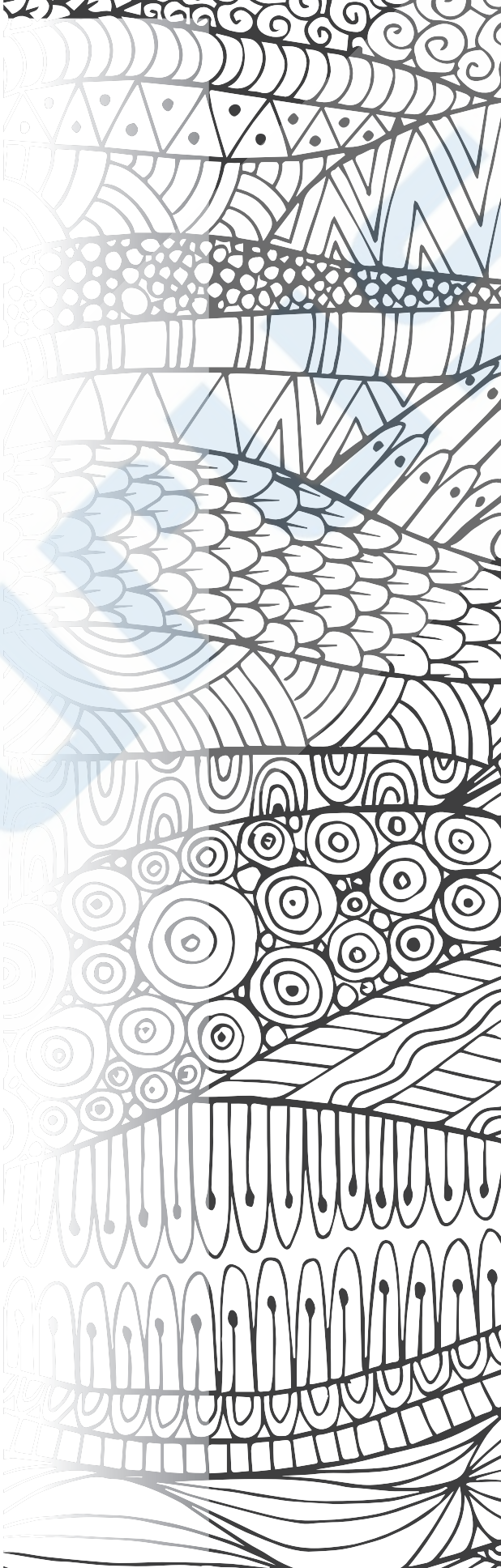
rühmatöö

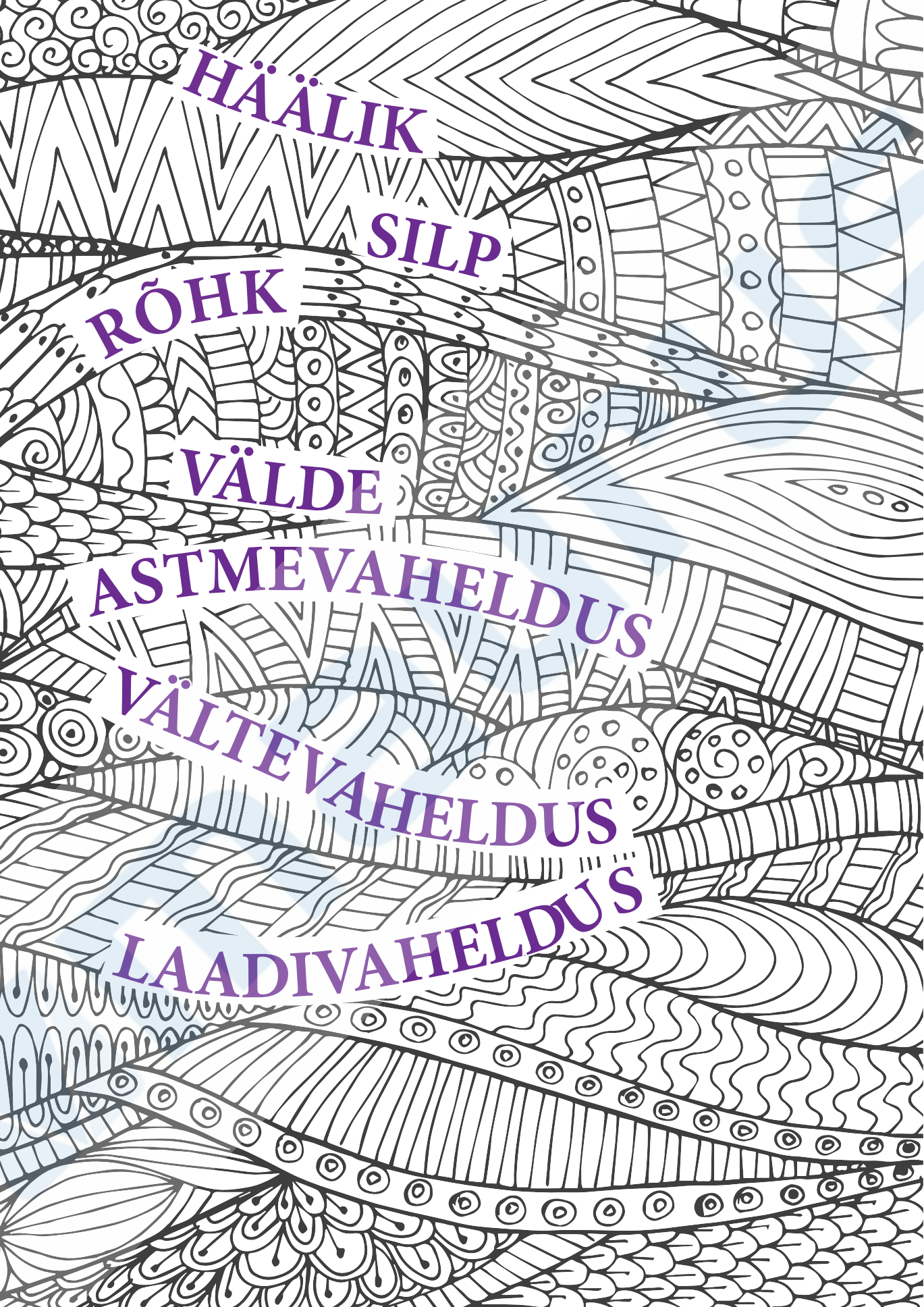
paaristöö

liikumisülesanne

ASTMEVAHELDUS

HÄÄLIK

SILP

RÕHK

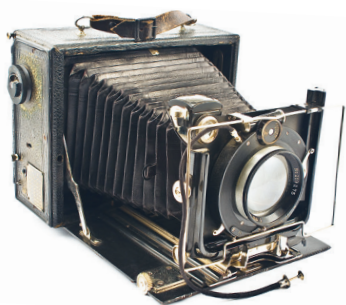
VÄLDE

ASTMEVAHELDUS

VÄLTEVAHELDUS

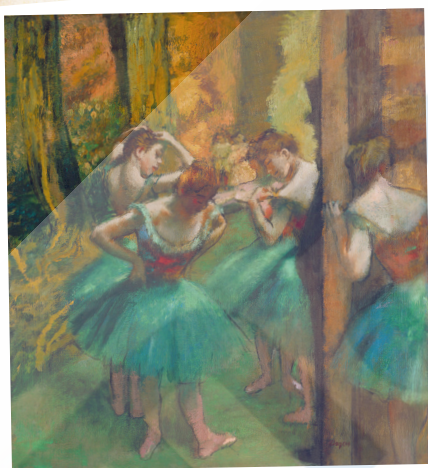
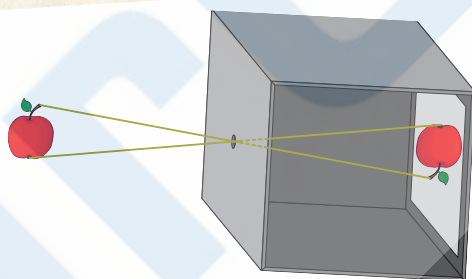
LAADIVAHELDUS

Loe ja lahenda ülesanded vihikusse.

Vanim säilinud foto on pärit aastast 1872. Järgnevail aastakümneil arenesid kaamerad ja fototehnika kiiresti. 1860. aastatel sai teha väga hea kvaliteediga mustvalgeid portreid ja maastikufotosid ning nii mõnedki päevapiltnikud hakkasid tol ajal nägema fotos uut kunstivormi. See oli ka üks põhjusi, miks impressionistid ja hilisemate kunstivoolude esindajad otsustasid, et nad peavad tegelema rohkem maalimise kui tegelikkuse realistliku kopeerimisega, mida fotograafia nagunii paremini teeb.

Camera obscura. Sõna „kaamera“ pärineb vanaaja leiutisest *camera obscura* (pime ruum): ruum, kuhu katusel oleva väikese ava kaudu kuvati peegli abil pilt õuest. Fotograafia sünnihetkeks oli avastus, kuidas sellist pilti kemikaalide abil paberile jäädvustada.

Fotograafia ja kunst. Fotograafia mõjutas paljusid kunstnikke. Prantsuse kunstnik Edgar Degas (1834–1917) püüdis oma maalidel järele aimata fotodel nähtud spontaanset, loomulikku kompositsiooni.

Portreefoto. Fotograafia võimaldas inimesel iseendast pilte saada. 1860. aastatel asutati maailmas sadu fototateljeesid, kus inimesed said lasta endast postkaardiformaadis pilte teha. Ja pilte telliti miljoneid.

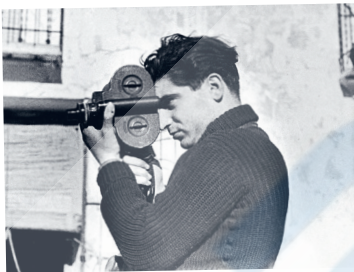

Henri Cartier-Bresson. Prantsuse fotograaf Henri Cartier-Bresson (1908–2004) on tuntud oma isikupäraste piltide poolest 20. sajandi inimestest ja sündmustest. Paljud tema pildid sisaldavad korraga mitut huvitavat aspekti, nagu näiteks New Yorgis tehtud portreefoto fotograafist endast, kuulus Leica kaamera käes.

Dagerrotüüpia. Esimesed fotograafid katsetasid erinevaid meetodeid. Dagerrotüüpia leiutas prantslane Louis Daguerre (1789–1851) 1839. aastal. See tehnika võimaldas jäädvustada suurepäraseid fotosid hõbedaga kaetud vaskplaatidele, kuid et negatiive polnud, oli koopiade valmistamine väga keerukas.

Moefoto. Fotograafiat on alates 1880. aastatest kasutatud ajakirjades ja reklaamis. 20. sajandil on paljud tuntud fotograafid, näiteks ameeriklane Richard Avedon (1923), töötanud moeajakirjades, nagu Vogue. Ühel 1960. aastate väljaande kaanefotol oli ka toonane kuulus modell Twiggy.

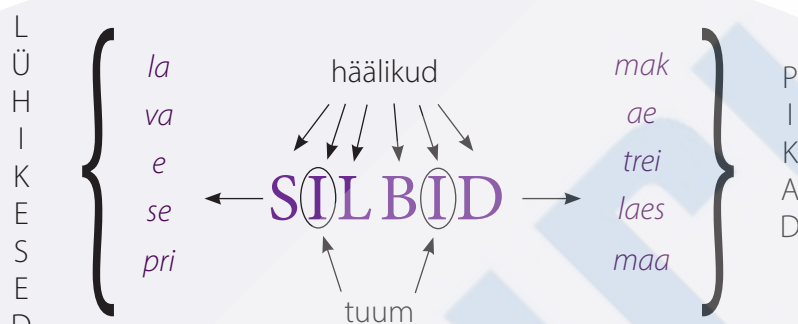
Rindefotograafia. Alates 1855. aastast on fotograafia aidanud sõjakoledusi avalikuks teha. Toona tegi briti fotograaf Roger Fenton pilte Krimmi sõjast. Tuntud sõjapiltnike seas on üks tuntumaid ameeriklane Robert Capa (1913–1954), kes tegi miljoneid pilte Hispaania kodusõjast ja II maailmasõjast.

Kohandatud katkendid Fiona MacDonaldi ja Antony Masoni raamatust „Kultuur meie ümber“

1. Kirjuta välja kõik tekstis esinevad võõrsõnad. Lisa sõnade tähendus.
2. Miks leidsid 19. sajandi II poole kunstnikud, et nende eesmärk ei ole (enam) tege-
likkuse realistlik kopeerimine?
3. Kuidas mõjutas fotograafia kunstnik Edgar Degas' loomingut?
4. Millal hakati fotograafiat kasutama ajakirjades ja reklaamides?
5. Mis on rindefotograafia eesmärk?
6. Uuri oma vanematelt või vanavanematelt, milline on teie pere kõige vanem foto.
Koosta fotot tutvustav lühike ettekanne. Võid lähtuda järgmistest küsimustest:
*kes on pildil, kuidas on ta/nad sinu perega seotud; millal pilt tehti; milline lugu on pildi
tegemisega seotud jms.*
7. Võta tundi kaasa oma lemmikfoto (sinu või pereliikme pildistatud) ning tutvusta seda
klassile (*mis on fotol, millal ja kus tehtud, kes tegi, miks tegi, miks see sulle meeldib jms*).

1.1. Häälik, silp, välde

1.1.1. Häälik ja silp

HARJUTUS 1

Kirjuta iga sõna järele, mitu tähte (T) ja mitu häälikut (H) selles on.

Sõna	T	H
fotograafia		
portree		
valguslaud		
kompositsioon		
moeajakiri		

- Mille poolest täht ja häälik erinevad?

.....

.....

.....

- Mida sõna „täht“ veel tähendab? Kirjuta kõik tähendused.

.....

.....

.....

Häälik on kõne kõige väiksem osa, sellel puudub omaette tähendus.

HARJUTUS 2

Meenuta varem õpitut ning lisa õiged arvud ja nõutud tähed.

Tähti eesti tähestikus: 27.

Koos võõrtähtedega tähti tähestikus:, võõrtähed on

Võõrsõnatähti:, need on

Täishäälikuid:, need on

Kaashäälikuid:, sh sulghäälikuid:, need on

Helilisi häälikuid:, need on

HARJUTUS 3

Analüüsi koos paarilisega alloleva 100-sõnalise õpikuteksti häälikulist koosseisu. Kõigepealt ennustage tulemust, seejärel kontrollige.

	Ennustus	Tegelikkus
Mitu tähte on 100-sõnalises tekstis?		
Kas tekstis on rohkem täis- või kaashäälikuid?		
Milline täishäälik esineb kõige sagedamini?		
Milline kaashäälik esineb kõige sagedamini?		
Kas tekstis on rohkem helilisi või helituid häälikuid?		

Tavaliselt öeldakse, et kivi vajub põhja, sest on veest raskem. See pole aga õige – järvetäis vett on kindlasti raskem kui kivi, sest vett on rohkem.

Mõõtmised näitavad, et kuigi ruumala võib keha del olla sama, on erinevatest materjalidest kehade massid erinevad. Tihedus ei sõltu keha kujust, ruumalast ega suuruselt. Keha tihedus oleneb hoopis osakeste paigutuse tihedusest ja osakeste massist. Seega, tihedus oleneb sellest, millisest materjalist keha koosneb. Näiteks on õhu tihedus väike, kuna õhus paiknevad molekulid hõredalt. Kulla tihedus on suurem alumiiniumi tihedusest, sest kulla aatomid on alumiiniumi aatomitest mitu korda raskemad. Tihedus näitab, kui suur on aine mass ruumalaühiku kohta.

Kohandatud katkend Riina Murulaidi, Evi Piirsalu, Katrin Vaino ja Piret Vachti

„Loodusõpetuse tööraamatust 7. klassile“

LISAÜLESANNE

Uuri eelmise ülesande viimast tulpa ja vasta küsimustele.

Mitu protsenti moodustavad täishäälikud kõikidest tekstis olevatest tähtedest?

Mitu protsenti moodustavad kaashäälikud kõikidest tekstis olevatest tähtedest?

Mitme protsendi võrra on täishäälikuid rohkem/vähem kui kaashäälikuid?

Mitu protsenti moodustavad helilised häälikud tekstis olevatest tähtedest?

Silp on kõneüksus, mis koosneb ühest või mitmest häälikust, nt *ae, le, pas, o, us, kroo*. Silpe omavahel kokku sobitades saadakse sõnad. Selleks, et sõnu oleks lihtsam hääldada (ja kuulajal mõista), vahelduvad selles täis- ning kaashäälikud.

Tuleta näidete põhjal meelde silbitamise reeglid (5. ja 6. reegli sõnastamisel lähtu märgitud silbipiirist).

1. *ka-la, ma-ja* –

2. *kal-las, kas-ke* –

3. *kort-sus, vars-ti* –

4. *ai-as, lei-ud* –

NB! Kahte ühesugust täishäälikut üksteisest ei eraldata, seega on õige silbitada *vir-tu-aal-ne, ak-tu-aal-ne, po-ee-si-a, di-eet*.

5. vilt-plii-ats, tea-dus-kraad –

6. lend-ur, ak-vaa-ri-um –

Tuleta meelde, mille poolest silbitamine ja poolitamine erinevad.

HARJUTUS 4

Moodusta ette antud tähtedest võimalikult palju silpe. Seejärel kasuta neid silpe sõnade koostamiseks. Võid nii tähti kui ka moodustatud silpe korrata.

<i>e, a, s, k, h, u</i>	<i>i, r, l, a, e, p, o</i>
Silbid:	Silbid:
.....	
.....	
Sõnad:	Sõnad:
.....	
.....	
<i>õ, ä, e, a, i, t, s, l, k</i>	<i>g, d, e, a, o, s, r, k</i>
Silbid:	Silbid:
.....	
.....	
Sõnad:	Sõnad:
.....	
.....	

Moodusta saadud sõnadest võimalikult pikk lause. Sõnavorme ära muuda.

.....

.....

.....

HARJUTUS 5

Leia igast rühmast kolm valesti silbitatud sõna, paranda vead. Märki rea alguses olevasse kasti, millise reegli vastu on eksitud (vt reegleid lk 10). Iga rühma lõpus olevale punktiirile kirjuta, millisesse sõnaliiki need sõnad kuuluvad.

	var-sí	hír-ved	tup-pa	
2	kal-las, va-rsi, kas-la-ne, hir-ved, pal-lid, tu-ppa	nimisõnad		
	mürts-u-sid, ar-sti-ma, limp-sis, vär-sken-dan, kärt-sub			
	a-lu-mii-ni-um, a-vaus, foo-lium, muu-se-um, e-goism			
	va-rem, är-e-vil, tä-na, pä-ris, al-la-mäge, sa-laj-as			
	kas-tanp-ruun, kit-sa-trii-bu-li-ne, kah-va-tu-hall,			
	ha-pu-kasm-a-gus, he-le-roo-sa, sii-dpeh-me			
	kuu-e-kord-ne, lai-u, põua-ne, uue, a-ian-dus-lik			

HARJUTUS 6

Silbita luuletus. Seejärel uuri iga luulerea silpe ja moodusta neist nii palju uusi sõnu, kui on võimalik. Kirjuta need sama värsi kõrvale. Täida luuletuse järel olevad ülesanded.

Kes kunagi kuidagi kedagi,
 see samuti seda ja todagi
 ja kindlasti sihukest midagi
 ja mitte niisama, vaid vägagi.

Eks minagi kunagi midagi
 ja tõtt-öelda isegi vägagi,
 võib-olla ma isegi sedagi,
 kuid juba on rohtunud radagi.

Mu sõber, kui sinagi midagi
või kunagi kuidagi kedagi,
siis silmas pea kindlasti sedagi
ja mitte niisama, vaid vägagi.

Vladislav Koržets, „Sõnum“

- Mille poolest on see luuletus kummaline, isegi natuke naljakas?
- Selles luuletuses on ainult üks väga konkreetse sõnumiga rida, leia see. Millist konkreetset infot see edastab?
- Mida luuletuse autor sinu arvates öelda tahab?
- Kui võimalik, siis kasuta enda moodustatud sõnu ja kirjuta uus luuletus (ühe luulerea sõnad moodustavad uue värsi).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Silbi kõige olulisem osa on **tuum** ehk täishäälik või täishäälikuühend. Silp võib koosneda ainult tuumast, kuid ei saa mitte kunagi koosneda ainult kaashääliku(te)st. Nt sõna *varsti* koosneb kahest silbist, esimese silbi tuumaks on täht *a*, teise silbi tuumaks *i*. Sõna *aias* esimese silbi tuumaks on aga täishäälikuühend *ai*, see silp koosnebki ainult tuumast.

HARJUTUS 7

Lisa silbi tuumale kaashäälikuid nii, et saaksid võimalikult palju erinevaid sõnu/sõnavorme. Jälgi, et lisad vaid kaashäälikuid, siis jääb silpide arv muutumatuks.

1-silbilised sõnad

....aa.... vaal, aas, saab,
....oo....
....ae....
....uu....
....ei....

2-silbilised sõnad

....a....–a.... kalad, ala, saba,
....a....–u....
....ai....–u....
....uu....–e....

3-silbilised sõnad

....i....–a....–e.... isale, igale, visadel,
....a....–a....–u....
....u....–i....–a....
....ai....–u....–a....

HARJUTUS 8

Silbita kõik tekstis olevad sõnad. Leia tegusõnad ja tõmba neis silbituumadele joon alla. Seejärel lahenda teksti järel olevad ülesanded.

Ühel hommikul lõhnas õhk teistmoodi kui tavaliselt ning laevgi liikus teistmoodi, õõtsus rohkem küljelt küljele, mitte ei tõusnud ja langenud sõidu suunas. Minut pärast ärkamist oli Lyra laevalael ja vahtis januselt maad. See oli nii imelik vaatepilt pärast kogu seda veeavarust, sest kuigi nad olid tegelikult ainult paar päeva merel olnud, tundus Lyrale, nagu oleksid nad juba kuude kaupa ookeanil seilanud. Otse laeva ees kerkis lainetest mägi, nõlvad rohelised, lumemüts peas, ning mäejalamil oli väike sadamalinn – järsu katusega puumajad, palvela torn, sadamakraanad,

tiirlevad ja kiljuvad kajakaparved. Lõhnas kala järele, aga kalalõhna sekka oli tunda ka maalõhna – männivaigu, mulla ja loomse muskuse lõhna, ja veel midagi külma, kõledat ja metsikut, mis võis näiteks olla lumi. Põhjamaa lõhn.

Laeva ümber löid tantsu hülged: pistsid oma klouninäod vees välja ja sukeldusid siis jälle valju plartsatusega. Tuul, mis valgeharjalistelt lainetelt veepihu lendu peksis, oli koletult külm ning otsis üles kõik avaused Lyra hundinahkses kasukas. Tüdruku käed jäid peagi valusaks ja nagu muutus tuimaks. /../ Isegi hüljeste mäng ei kaalunud külmetamist üles ning Lyra läks alla hommikust putru sööma ja saali illuminaatorist välja vahtima.

Katkendid Philip Pullmani raamatust „Kuldne kompass“

- Miks vaatas Lyra januselt maad? Mida see väljend tähendab?
- Katkendis on kirjeldatud põhjamaa lõhna. Milline võiks olla lõunamaa lõhn? Kirjelda seda.
- Mida tähendavad sõnad *seilama*, *palvela* ja *illuminaator*? Kasuta sõnastike abi.

Silbid jagunevad pikkadeks ja lühikesteks.

Pikk silp vastab ühele või mitmele järgnevatest tunnustest:

- 1) silbi tuumaks on pikk täishäälik või täishäälikuühend (nt *too*, *rull-krae*);
- 2) silbi tuumale järgneb samas silbis üks või mitu kaashäälikut (nt *kal-las-te*, *kolks-ti*);
- 3) silbi tuum on ühetäheline, samas silbis kaashäälikut ei järgne, kuid uue silbi alguses on *k*, *p* või *t* (nt *ha-kid*, *rii-de-ka-pi*, *po-tid*).

NB! Liitsõnas määratakse silbi pikkus kummaski sõnas eraldi, nt *riide/kapp* – silp *de* on lühike, sest sellele järgnev *k* kuulub põhisõna juurde.

Lühike silp vastab seega kõikidele järgnevatele tunnustele:

- 1) silbi tuumaks on üks täishäälik;
- 2) silbi tuumale ei järgne samas silbis kaashäälikut;
- 3) uue silbi alguses ei ole tähte *k*, *p* ega *t*.

NB! Silbi pikkus oleneb tuumast ning sellele järgneva(te)st kaashääliku(te)st. Samas silbis tuuma ees olevate kaashäälikute arv silbi pikkust ei määra (nt *kro-nu*, *pra-gi-se-ma*, *stse-naa-ri-um* – need sõnad algavad lühikese silbiga).